

Bijlage I: Toetsingskader

Bij het toezichtsrapport over het verzamelen en verder verwerken van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door de AIVD en de MIVD

CTIVD nr. 71

[vastgesteld op 19 augustus 2020]

Commissie van Toezicht
op de Inlichtingen- en
Veiligheidsdiensten

Bij het toetsingsrapport over het verzamelen en verder verwerken van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door de AIVD en de MIVD

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	De verzameling van passagiersgegevens	6
2.1	De informantenbevoegdheid (art. 39 Wiv 2017)	6
2.2	Verstrekking van gegevens door de KMar (art. 94 Wiv 2017)	7
2.3	Verstrekking van gegevens tussen diensten onderling (art. 86 Wiv 2017)	7
2.4	Taakstelling en vereisten bij gegevensverwerking (art. 8 en 10 Wiv 2017)	8
2.5	Algemene vereisten bij de inzet van bevoegdheden (art. 26 Wiv 2017)	9
2.6	Beleid bij de verzameling van bulkdatasets	10
2.7	Aantekening houden (art. 31 Wiv 2017)	10
2.8	Tussenconclusie	11
3.	De verdere verwerking van passagiersgegevens	12
3.1	Algemene vereisten verwerking van gegevens (artt. 18-24 Wiv 2017)	12
3.2	De verwerking van gegevens uit bulkdatasets	12
3.3	Geautomatiseerde data-analyse (art. 60 Wiv 2017)	13
3.4	Bijzondere persoonsgegevens (art. 19 Wiv 2017)	14
3.5	Verwijderen en vernietigen (art. 20 Wiv 2017)	14
3.6	Inzet jegens advocaten en journalisten (art. 30 Wiv 2017)	14

3.7	Zorgplicht (art. 24 Wiv 2017)	15
3.8	Tussenconclusie	15
4.	Samenvatting van wettelijke vereisten	16

Bij het toetsingsrapport over het verzamelen en verder verwerken van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door de AIVD en de MIVD

1. Inleiding

Het onderliggende toetsingskader richt zich op de verzameling en verdere verwerking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen die worden verstrekt aan de AIVD door de Koninklijke Marechaussee (hierna: KMar). Meer specifiek gaat het om *Advance Passenger Information* (API-gegevens). Het merendeel van deze gegevens heeft betrekking op organisaties en/of personen die geen onderwerp van onderzoek van de diensten zijn en dat ook nooit zullen worden. Om deze reden is sprake van het verzamelen en verder verwerken van een bulkdataset.

De passagiersgegevens worden verzameld voor de taakuitvoering van de diensten en bieden de diensten inzicht in de reisbewegingen van personen. Passagiersgegevens maken het bijvoorbeeld mogelijk om kennis te nemen van een vliegreis naar Nederland van een persoon die lid is van een terroristische organisatie. Ook kunnen passagiersgegevens, net als elke bulkdataset, worden gebruikt voor het onderkennen en identificeren van targets binnen de aandachtsgebieden van de diensten.

API-gegevens

API-gegevens worden door luchtvaartmaatschappijen opgeslagen en moeten deze gegevens op grond van de EU-richtlijn 2004/82/EG (API-richtlijn) verstrekken aan de Koninklijke Marechaussee (hierna: KMar). De KMar verwerkt de gegevens ten behoeve van haar eigen taakuitvoering; de uitvoering van de grenscontrole. De AIVD verzamelt de API-gegevens van de KMar op grond van een algemene bevoegdheid, in dit geval de informantenbevoegdheid (artikel 39 Wiv 2017).

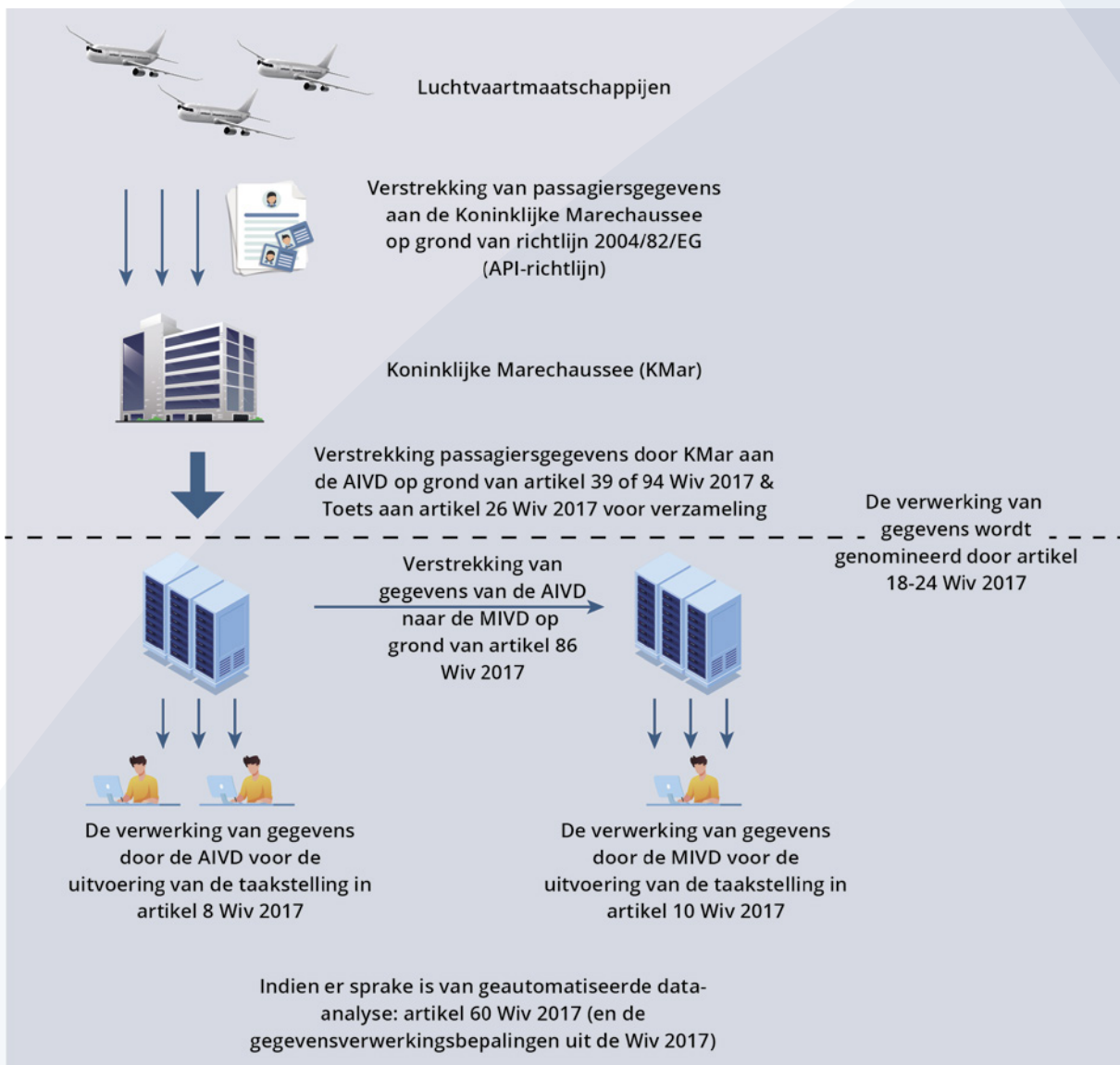
Op basis van de richtlijn en implementatiewetgeving moeten luchtvaartmaatschappijen de volgende passagiersgegevens opslaan en verstrekken aan de KMar:

- het nummer en de aard van het gebruikte reisdocument;
- de nationaliteit;
- de volledige naam;
- de geboortedatum;
- het geslacht;
- de staat van afgifte van het reisdocument;
- de vervaldatum van het reisdocument;
- het vluchtnummer
- het tijdstip van vertrek en aankomst van het vervoersmiddel;
- het totale aantal met dat vervoermiddel vervoerde passagiers;

- de grensdoorlaatpost van binnenkomst;
- het eerste instappunt
- de overige reisroutegegevens
- de Passenger Name Record-bestandlocatie.¹

De KMar mag API-gegevens aan de AIVD verstrekken op grond van artikel 39 Wiv 2017 of artikel 94 Wiv 2017. De AIVD kan – in het kader van samenwerking – aan de MIVD gegevens verstrekken op grond van artikel 86 Wiv 2017. Bij de verwerking van deze passagiersgegevens door de AIVD zijn de gegevensverwerkingsbepalingen uit de Wiv 2017 van toepassing.

Bovenstaand proces van de verzameling en verdere verwerking van passagiersgegevens door inlichtingen- en veiligheidsdiensten en wettelijke bepalingen uit de Wiv 2017 kan worden gevisualiseerd in onderstaand figuur:

Figuur 1: weergave van proces van gegevensverwerking met bijbehorende wettelijke bepalingen.

¹ Zie artikel 3 richtlijn 2004/82/EG van 29 april 2004 en de Nederlandse implementatie van de richtlijn in artikel 2.2.a van de Wet van 9 juli 2007 tot aanpassing van de Vreemdelingenwet 2000 aan richtlijn 2004/82/EG van de Raad van 29 april 2004 betreffende de verplichting voor vervoerders om passagiersgegevens door te geven (*Stb.* 2007, 283. Laatst gewijzigd in *Stb.* 2012, 688). De reden voor deze geografische beperking is de taakstelling van de autoriteiten die belast zijn met de controle van de grenzen. In het geval dat een Nederlandse luchthaven functioneert als overstap voor een geboekte vlucht, worden ook gegevens opgeslagen van vluchten vanaf een Nederlandse luchthaven.

Uit Figuur 1 is op te maken dat de verwerking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen in dit onderzoek wordt onderverdeeld in twee fases: de verzameling van deze gegevens bij de KMar en de verdere verwerking (het gebruik) van de ontvangen gegevens door de AIVD en de MIVD.² Dit toetsingskader beschrijft de toepasselijke regelgeving uit de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) aan de hand van bovenstaande figuur. Figuur 1 illustreert op welk onderdeel in het proces van de verwerking van gegevens de bepalingen betrekking hebben.

Het toepasselijk juridisch kader bestaat verder uit de Beleidsregels Wiv 2017, het toepasselijke beleid van de diensten, toezeggingen van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de minister van Defensie, de normen die voortvloeien uit het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), alsmede door de CTIVD gedane en door de betreffende minister overgenomen aanbevelingen.

Het is daarbij van belang dat de CTIVD API-gegevens als een *bulkdataset* waardeert. Dat wil zeggen dat het een (grote) gegevensverzameling betreft waarvan het merendeel van de gegevens betrekking heeft op personen of organisaties die geen onderwerp van onderzoek van de diensten zijn en dat ook nooit zullen worden. Het verzamelen en verdere verwerking van deze gegevens brengt een ernstige privacy-inmenging met zich mee waar voldoende waarborgen tegenover moeten staan. De CTIVD leidt dit ook af uit jurisprudentie van het EHRM en het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU).³ Het voorafgaand opslaan van een dergelijke grote hoeveelheid gegevens van personen ter bestrijding van o.a. terrorisme is slechts mogelijk onder bepaalde voorwaarden, zoals een voorafgaande toets op noodzakelijkheid en proportionaliteit, met gedetailleerde regels over elementen als de duur van de opslag van de gegevens, het gebruik van gegevens door geautoriseerde medewerkers, maatregelen ter waarborging van de integriteit en betrouwbaarheid van de gegevens, en procedures voor de vernietiging van gegevens.⁴ Wel plaatst de CTIVD bij deze normen de kanttekening dat zij niet een-op-een toepasbaar zijn op de verwerking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten, omdat de normen die zijn geformuleerd in jurisprudentie zien op andere typen gegevens (zoals DNA-gegevens en communicatiegegevens) en niet altijd betrekking hebben op de verwerking van gegevens ter bescherming van de nationale veiligheid van staten. De jurisprudentie is bovendien nog in ontwikkeling. Wel dient het ter inspiratie voor de implementatie van mogelijke waarborgen waar de AIVD en de MIVD rekening mee moeten houden bij de verwerking van gegevens uit bulkdatasets. Een deel van deze waarborgen hebben de diensten geformuleerd in het beleid over bulkdatasets.⁵

Het toetsingskader is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 gaat over de bepalingen met betrekking tot de verzameling van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen via de KMar. Hoofdstuk 3 gaat over de bepalingen omtrent de verwerking van de passagiersgegevens ten behoeve van het operationele proces. Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de wettelijke vereisten bij het verzamelen en verder verwerken van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

---

² In artikel 1 sub f Wiv 2017 is bepaald wat wordt verstaan onder de gegevensverwerking of verwerking van gegevens. Hieronder valt in ieder geval het verzamelen en gebruiken van de gegevens.

³ Zie ook het Toetsingskader bij rapport nr. 55 (2018) over door derden op internet aangeboden bulkdatasets. Het Hof van Justitie van de EU toetst aan het Europees Handvest van Grondrechten van de Europese Unie. Op grond van artikel 4 lid 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie valt de regulering van bevoegdheden van inlichtingen- en veiligheidsdiensten binnen het domein van de lidstaten zelf. Desondanks neemt de CTIVD de jurisprudentie van het HvJ EU wel in het toetsingskader mee, omdat de jurisprudentie van de hoven belangrijke parallellen kennen als het gaat om de verzameling van bulkgegevens.

⁴ Zie, met name, EHRM 4 december 2008, nr. 30562/04 en 30566/04, ECLI:CE:ECHR:2008:1204JUD003056204 (*S. en Marper t. Het Verenigd Koninkrijk*), EHRM 19 juni 2018, nr. 35242/08, ECLI:CE:ECHR:2018:0619JUD003525208 (*Centrum för Rättvisa t. Zweden*) en EHRM 13 september 2018, nrs. 58170/13, 62322/14 en 24960/15, ECLI:CE:ECHR:2018:0913JUD005817013 (*Big Brother Watch e.a. t. Het Verenigd Koninkrijk*), EHRM 30 januari 2020, nr. 50001/12, ECLI:CE:ECHR:2020:0130JUD005000112 (*Breyer t. Duitsland*) en HvJ EU 21 december 2016, C-203/15 en C-698, ECLI:EU:C:2016:970 (*Tele2 Sverige AB t. Post-och telestyrelsen en Secretary of State for the Home Department t. Tom Watson e.a.*). De jurisprudentie is nog ontwikkeling, omdat een aantal van deze zaken door de Grote Kamer van het EHRM nog in 2020 worden behandeld en het HvJ EU zich nog over soortgelijke vraagstukken zal oordelen.

⁵ Zie het bericht 'Werken met grote datasets' op AIVD.nl en het 'Beleid AIVD en MIVD over het verwerven en verwerken van bulkdatasets' van 1 mei 2018.

2. De verzameling van passagiersgegevens

De Wiv 2017 kent twee grondslagen voor de AIVD en de MIVD voor het verzamelen van API-gegevens van de KMar, namelijk de informantenbevoegdheid (artikel 39 Wiv 2017) en de verstrekking van gegevens door de KMar op verzoek van de AIVD of MIVD (artikel 94 Wiv 2017) ten behoeve van de taakuitvoering van de diensten (artikel 8 en 10 Wiv 2017). In dit hoofdstuk worden beide grondslagen verder onderzocht, alsmede de gegevensverwerkingsbepalingen in de Wiv 2017 en de specifieke uitwerking daarvan voor bulkdatasets.

2.1 De informantenbevoegdheid (art. 39 Wiv 2017)

De AIVD en de MIVD kunnen gegevens verkrijgen van de KMar op basis van de informantenbevoegdheid.⁶ Artikel 39 Wiv 2017 schrijft voor dat de diensten zich voor het verzamelen van gegevens kunnen wenden tot bestuursorganen, ambtenaren en 'voorts een ieder die geacht wordt de benodigde gegevens te kunnen verstrekken'. Kort gezegd kan de dienst zich tot een ieder wenden met een verzoek om de verstrekking van gegevens.⁷

De verstrekking van gegevens op grond van artikel 39 Wiv 2017 door 'een ieder' vindt op vrijwillige basis plaats. De KMar kan dus ook een instantie zijn die gegevens op vrijwillige basis verstrekt aan de AIVD en of de MIVD. De informantenbevoegdheid is géén bijzondere bevoegdheid. Dat betekent dat er geen bijzondere toestemmingsvereisten gelden, zoals toestemming van de verantwoordelijk minister en de autorisatie daarvan door de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB). Wel is het mogelijk dat de diensten een specifieke uitvoering geven en zichzelf 'bovenwettelijke vereisten' opleggen. Hier wordt in paragraaf 2.6 verder op ingegaan.

Rechtstreeks geautomatiseerde toegang

In artikel 39 staat expliciet dat de diensten toegang kunnen krijgen tot gegevens bij derden door middel van 'rechtstreeks geautomatiseerde toegang' of door de verstrekking van 'geautomatiseerde gegevensbestanden'. Met rechtstreeks geautomatiseerde toegang wordt een 'online- en realtime verbinding' tussen de dienst en de verstrekking van de persoon of instantie' bedoeld. Gegevens worden daarbij zonder menselijke tussenkomst aan de kant van de verstrekking van de persoon of instantie opgevraagd of verstrekt.⁸ Het gaat hier om routinematige bevestigingen.⁹

In de wetsgeschiedenis wordt benadrukt dat het daarbij gaat om een bevestiging op 'hit/no hit basis'. De gegevens worden slechts verstrekt als een zoekopdracht een 'hit' oplevert. Deze bevestiging vindt gericht plaats en aan de hand van specifieke kenmerken, zoals de naam van een persoon. Hiermee wordt voorkomen dat onnodig kennis wordt genomen van gegevens van personen waarnaar de diensten niet op zoek zijn.¹⁰ Voor de rechtstreeks geautomatiseerde toegang zijn krachtens een Algemene Maatregel van Bestuur nadere regels gesteld.¹¹

De verstrekking van een gegevensbestand

Het is ook mogelijk dat bestuursorganen, ambtenaren of een ander (geautomatiseerde) gegevensbestanden verstrekt. Deze vorm van verstrekking vindt vaak plaats om de *verdere verwerking* van gegevens mogelijk te maken. Daarbij kan ook worden gedacht aan geautomatiseerde data-analyse in

⁶ Artikel 39 Wiv 2017.

⁷ *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, nr. 3, p. 56.

⁸ *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, nr. 3, p. 58.

⁹ *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, nr. 75, p. 2.

¹⁰ *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, nr. 3, p. 58 en *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, C, p.10.

¹¹ Zie het 'Besluit maatregelen rechtstreeks geautomatiseerde toegang inlichtingen- en veiligheidsdiensten', *Stb.* 2018, 115.

de zin artikel 60 Wiv 2017, zoals het doorzoeken op profielen of naar patronen, al dan niet in combinatie met andere bestanden. Deze verwerking van gegevens vindt vanwege privacy- en beveiligingsaspecten bij voorkeur binnen het afgeschermd ICT-domein van de AIVD en de MIVD zelf plaats.¹² Hierbij is geen sprake van een gerichte bevraging.

2.2 Verstrekking van gegevens door de KMar (art. 94 Wiv 2017)

De AIVD en de MIVD kunnen ook medewerkers van de KMar verzoeken gegevens te verstrekken. Desgevraagd verstrekken deze ambtenaren de gegevens, namens de Commandant van de KMar.¹³ In tegenstelling tot de informantenbevoegdheid is de verstrekking van gegevens op deze grondslag niet vrijwillig. De KMar, Belastingdienst en de politie kunnen ook uit eigen beweging gegevens verstrekken.

Kennelijk heeft de wetgever met de regeling in artikel 94 Wiv 2017 bedoeld dat de AIVD en MIVD de bevoegdheid hebben gegevens op te vragen bij de politie, KMar en de Belastingdienst. Het betreft een informatieverplichting; geen vrijwillige verstrekking.¹⁴ De tekst van de wet staat er niet aan in de weg dat de verstrekking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen van de KMar aan de AIVD en de MIVD plaatsvindt op grond van dit artikel.

De Wiv stelt geen afwijkende toestemmingsvereisten voor de inzet van de bevoegdheid op artikel 94 of artikel 39 Wiv 2017. Ook voor deze bevoegdheid geldt dat er geen bijzondere toestemmingsvereisten gelden, zoals toestemming van de verantwoordelijk minister en daarna de rechtmatigheidstoets van de TIB.

De verstrekking van gegevens op grond van artikel 94 Wiv 2017 kan ook plaatsvinden op 'rechtstreeks geautomatiseerde wijze'.¹⁵ De Algemene Maatregel van Bestuur, die deze wijze van toegang op grond van artikel 39 Wiv 2017 verder regelt, is ook van toepassing op artikel 94 Wiv 2017.¹⁶

Het verschil met artikel 39 Wiv 2017 is dat in artikel 94 Wiv 2017 niet wordt gesproken van de mogelijkheid tot de verstrekking van geautomatiseerde gegevensbestanden.

2.3 Verstrekking van gegevens tussen diensten onderling (art. 86 Wiv 2017)

De AIVD en de MIVD moeten zoveel mogelijk samenwerken.¹⁷ Deze samenwerking kan bestaan uit het verstrekken van gegevens voor de taakuitvoering van de diensten (artikel 86 lid 2 Wiv 2017). Het artikel is in de Wiv 2017 ingevoerd, naar aanleiding van het advies van de Commissie Dessens waardoor de wet is gewijzigd van 'medewerking verlenen' naar de 'plicht tot samen te werken'.¹⁸

De samenwerking kan bestaan uit de verstrekking van gegevens tussen de diensten en daarmee ook tot de verstrekking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen van de AIVD aan de MIVD (en andersom). Het artikel is geformuleerd als een bevoegdheid. De algemene bepalingen van gegevensverwerking in de Wiv 2017 blijven van toepassing.¹⁹

¹² *Kamerstukken II 2016/17, 34588, nr. 3, p. 57.*

¹³ Artikel 94 Wiv 2017. In artikel 91 Wiv 2017 staat dat de ambtenaren ondergeschikt zijn aan de Commandant van de Koninklijke Marchaussee. De AIVD en de MIVD zijn op grond van artikel 94 Wiv 2017 ook bevoegd gegevens op te vragen bij ambtenaren van de politie en de Belastingdienst.

¹⁴ *Kamerstukken II 2016/17, 34588, nr. 3, p. 168.*

¹⁵ Artikel 94 lid 2 Wiv 2017.

¹⁶ Besluit maatregelen rechtstreeks geautomatiseerde toegang inlichtingen- en veiligheidsdiensten, *Stb.* 2018, 115.

¹⁷ Artikel 86 lid 1 Wiv 2017.

¹⁸ *Kamerstukken II 2016/17, 34588, nr. 3, p. 155-156.*

¹⁹ *Kamerstukken II 2016/17, 34588, nr. 3, p. 156.*

2.4 Taakstelling en vereisten bij gegevensverwerking (art. 8 en 10 Wiv 2017)

Passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen die op basis van bovengenoemde bevoegdheden worden verzameld kunnen worden gebruikt ter uitvoering van alle toebedeelde taken aan de AIVD en de MIVD. De AIVD mag de gegevens in het belang van de nationale veiligheid verwerken voor het verrichten van onderzoek met betrekking tot een organisatie en personen die kortgezegd de nationale veiligheid bedreigen, vanwege andere gewichtige belangen van de staat of een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde. Daarnaast mogen de gegevens kortgezegd worden verwerkt voor het bevorderen van maatregelen ter bescherming van de hierboven genoemde belangen, het verrichten van onderzoek betreffende andere landen, het opstellen van dreigings- en risico-analyses en het doen van een melding omtrent een persoon of instanties.²⁰ Ten slotte mag de AIVD gegevens ook verwerken voor het verrichten van veiligheidsonderzoeken.²¹

De MIVD mag de gegevens verwerken in het belang van de nationale veiligheid voor het verrichten van onderzoek omtrent het potentieel en de strijdkrachten van andere mogendheden, ten behoeve van een juiste opbouw en een doeltreffend gebruik van de krijgsmacht en naar de factoren die van invloed zijn of kunnen zijn op de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde voor zover de krijgsmacht daarbij is betrokken of naar verwachting betrokken kan worden.²² De MIVD mag ook gegevens verwerken voor het verrichten van onderzoek dat nodig is voor het treffen van maatregelen ter voorkoming van activiteiten die ten doel hebben de veiligheid of paraatheid van de krijgsmacht te schaden, ter bevordering van een juist verloop van mobilisatie en concentratie van de strijdkrachten, ten behoeve van een ongestoorde voorbereiding en de inzet van de krijgsmacht als bedoeld in de eerste taakomschrijving. Daarnaast mogen de gegevens kortgezegd worden verwerkt voor het bevorderen van maatregelen ter bescherming van de hierboven genoemde belangen en ter beveiliging van gegevens.²³ Ook mogen de gegevens worden verwerkt voor het verrichten van onderzoek betreffende andere landen en ten aanzien van onderwerpen met een militaire relevantie.²⁴ Tevens mag de MIVD deze gegevens verwerken voor het opstellen van dreigingsanalyses ten behoeve van de beveiliging van personen, de bewaking en beveiliging van de Wiv verder omschreven objecten en diensten met een militaire relevantie.²⁵ Ook mogen de gegevens op verzoek worden verwerkt in de gevallen genoemd in artikel 10 lid 2 sub g Wiv 2017. Ten slotte mag de MIVD de gegevens verwerken ter uitvoering van veiligheidsonderzoeken.²⁶

Algemene vereisten van gegevensverwerking (artt.18-26 Wiv 2017)

Voor de verwerking van gegevens ter uitvoering van de taken gelden telkens de algemene vereisten van gegevensverwerking. Dat wil zeggen dat de verwerking van gegevens slechts mag plaatsvinden voor een bepaald doel en zover dat *noodzakelijk* is voor de uitvoering van de taakstelling van de diensten. Dit wordt in de Wiv 2017 doelbinding en het noodzakelijkheidsvereiste genoemd.²⁷ De doelen van de gegevensverwerking staan genoemd in artikel 19 Wiv 2017. Daarbij kan gedacht worden aan het verwerken van gegevens van degenen van wie wordt vermoed dat zij een gevaar vormen voor de nationale veiligheid en de verwerking van gegevens van personen die toestemming hebben verleend voor een veiligheidsonderzoek. Het doel van de gegevensverwerking dient ook te worden vastgelegd in de motivering van een aanvraag voor de inzet van een bevoegdheid.²⁸ De diensten moeten daarbij

²⁰ Zie artikel 8 lid 2 sub c, d Wiv 2017 jo artikel 19 lid 1 Wiv 2017.

²¹ Artikel 8 lid 2 sub b Wiv 2017 jo artikel 19 lid 1 Wiv 2017. Als de gegevens zouden zijn verzameld door de toepassing van een bijzondere bevoegdheid, dan zou dit niet mogelijk zijn.

²² Artikel 10 lid 2 sub a jo artikel 19 lid 2 Wiv 2017.

²³ Artikel 10 lid 2 sub c jo artikel 19 lid 2 Wiv 2017.

²⁴ Artikel 10 lid 2 sub e jo artikel 19 lid 2 Wiv 2017.

²⁵ Artikel 10 lid 2 sub f jo artikel 19 lid 2 Wiv 2017.

²⁶ Artikel 10 lid 2 sub b jo artikel 19 lid 2 Wiv 2017.

²⁷ Artikel 18 Wiv 2017.

²⁸ Zie ook rapport nr. 38 (2014), p. 29.

de verwachting hebben dat door de verwerking van de gegevens dat doel ook kan worden bereikt en dit kunnen onderbouwen.²⁹

De verwerking van gegevens door de AIVD en de MIVD moet ook op een behoorlijke en zorgvuldige wijze plaatsvinden.³⁰ Het criterium van 'behoorlijkheid' is verbonden met de uitvoering van het proportionaliteitsvereiste.³¹ De inbreuk op de fundamentele rechten van betrokkenen die plaatsvindt bij de verwerking van passagiersgegevens moet in de context van dit onderzoek dus in verhouding staan tot het doel (het gewicht van het operationele belang).³² De naleving van de wettelijke vereisten van noodzakelijkheid en behoorlijkheid kent bij de verzameling van de gegevens aanzienlijke overlap met de algemene vereisten bij de inzet van een bevoegdheid, zoals in paragraaf 2.5 hieronder is uiteengezet.

Een zorgvuldige gegevensverwerking heeft ook betrekking op de juistheid en actualiteit van de gegevens die worden verwerkt.³³ De gegevens die worden verwerkt moeten zijn voorzien van een aanduiding van de mate van betrouwbaarheid van de gegevens of een verwijzing naar het document of bron waar de gegevens van afkomstig zijn.³⁴ De betrouwbaarheidsaanduiding kan ook houvast bieden voor de beoordeling van afgeleide gegevens uit bijvoorbeeld een data-analyse of samenvoeging van gegevens.³⁵ Bij het ontsluiten van de gegevens op de digitale infrastructuur van de diensten moet met deze vereisten rekening worden gehouden. De betrouwbaarheidsbeoordeling moet worden vastgelegd.

2.5 Algemene vereisten bij de inzet van bevoegdheden (art. 26 Wiv 2017)

De inzet van een bevoegdheid door de AIVD of de MIVD moet worden getoetst aan de algemene vereisten van artikel 26 Wiv 2017. Deze algemene vereisten zijn proportionaliteit en subsidiariteit.³⁶

Proportionaliteit

Proportionaliteit houdt in dat een afweging wordt gemaakt tussen het doel dat wordt nagestreefd en het nadeel voor de betrokkene, doorgaans de inbreuk op de fundamentele rechten van de betrokkene die daarmee gepaard gaat. In dit geval moet worden nagegaan of het doel van de verzameling van de passagiersgegevens ter uitvoering van de taken van de AIVD en de MIVD opweegt tegenover de inbreuk op de fundamentele rechten van betrokkene die de verzameling van de gegevens met zich meebrengt. De uitoefening van de bevoegdheid dient daarbij evenredig te zijn met het daarmee beoogde doel.

De verdere verwerking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door de AIVD en MIVD levert ook een inbreuk op de fundamentele rechten van betrokkenen op, omdat persoonsgegevens

---

²⁹ Zie rapport nr. 56 (2018) over de multilaterale gegevensuitwisseling door de AIVD over (vermeende) jihadisten, bijlage II, p. 2.

³⁰ Artikel 18 lid 2 Wiv 2017. In rapport 56 (2018) geeft de CTIVD een nadere toelichting wat de waarborgen van noodzakelijkheid, behoorlijkheid en zorgvuldigheid bij de verstrekking van gegevens aan buitenlandse partners inhouden. Zie ook rapport 65 (2019).

³¹ *Kamerstukken II* 2016/17, 34588, nr. 3, p. 31.

³² Zie ook, o.a., rapport nr. 56 (2018), p. 11.

³³ Zie ook CTIVD-rapport nr. 56 (2018). De gegevens moeten niet achterhaald zijn door andere gegevens van recentere datum.

³⁴ Artikel 18 lid 3 Wiv 2017.

³⁵ Zie ook CTIVD-rapport nr. 57 (2018).

³⁶ Het gerichtheidsvereiste is tijdens het onderhavige onderzoek alleen van toepassing op de inzet van bijzondere bevoegdheden. Zie artikel 5 Beleidsregels Wiv 2017. In de Wijzigingswet Wiv 2017 wordt voorgesteld het gerichtheidsvereiste te laten gelden voor alle bevoegdheden, dus ook bij de inzet van de informantenbevoegdheid of de bevoegdheid tot het ontvangen van gegevens van de Politie, KMar en de Belastingdienst op grond van artikel 94 Wiv 2017. In het bovenwettelijk beleid voor bulkdatasets (zie hierna in paragraaf 2.6), krijgt het gerichtheidsvereiste wel een zekere uitwerking.

worden verwerkt in de systemen van de diensten.³⁷ Het gaat daarbij om een grote hoeveelheid gegevens waarvan het merendeel van deze gegevens betrekking heeft op organisaties en/of personen die geen onderwerp van onderzoek van de diensten zijn en dat ook nooit zullen worden; een 'bulkdataset'.

De gegevens kunnen worden gecombineerd met andere gegevens en verder verwerkt. Bovenstaande omstandigheden duiden op een ernstige inbreuk op de fundamentele rechten van de betrokkenen. Het is ook de reden waarom er door de diensten een beleid voor bulkdatasets is geformuleerd (zie verder paragraaf 2.6).

Subsidiariteit

De subsidiariteitstoets houdt ten slotte in dat de AIVD of de MIVD moet kiezen voor de bevoegdheid die het minst ingrijpend is voor de betrokkene.³⁸ Het verdient daarbij opmerking dat de inzet van de informantenbevoegdheid en de bevoegdheid gegevens te verkrijgen van de KMar algemene bevoegdheden zijn, zonder bijzondere vereisten. De inzet van bijzondere bevoegdheden, zoals het onderscheppen van communicatie, worden doorgaans als ingrijpender voor de betrokkenen beschouwd.

2.6 Beleid bij de verzameling van bulkdatasets

De AIVD en de MIVD hebben in mei 2018 beleid gepubliceerd met betrekking tot de verwerving en de verwerking (het gebruik) van bulkdatasets. Het beleid is gepubliceerd naar aanleiding van de door de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en Defensie overgenomen aanbevelingen in CTIVD-rapport nr. 55 (2018) over door derden op internet aangeboden bulkdatasets.³⁹

In het beleid van de AIVD en de MIVD over bulkdatasets is te lezen dat voor de verzameling en de verdere verwerking van de gegevens in de bulkdataset een schriftelijke motivering is vereist, met daarin (1) het concreet maken van het doel, (2) het beschrijven van de noodzaak, en (3) de belangenafweging. Daarbij wordt opgemerkt dat bij de verzameling niet meer gegevens mogen worden opgeslagen dan nodig is voor het doel. Ter uitwerking van deze voorwaarde van dataminimalisatie wordt de hoeveelheid gegevens aldus beperkt, bijvoorbeeld door bepaalde gegevens (zoals gevoelige gegevens) niet te verzamelen, op te slaan en te verwerken of door gegevens te vernietigen die geen betekenis meer hebben voor het bereiken doel.

In het beleid is verder bepaald dat het hoofd van de dienst of de desbetreffende minister toestemming moet geven voor het verzamelen van de bulkgegevens, afhankelijk van de aard van gegevens.⁴⁰

2.7 Aantekening houden (art. 31 Wiv 2017)

Van de uitoefening van een bevoegdheid wordt aantekening gehouden.⁴¹ Afwegingen over de proportionaliteit en subsidiariteit over het verzamelen van de passagiersgegevens moeten in de aantekening worden vastgelegd.⁴²

---

³⁷ Uit jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) kan worden afgeleid dat het opslaan en verder verwerken van persoonsgegevens een inmenging in het recht op privacy vormt. Kort gezegd, moet op grond van deze jurisprudentie rekening worden gehouden met (1) de context waarin de gegevens worden verzameld, (2) de aard van de gegevens en (3) de wijze waarop de gegevens verder worden verwerkt en gebruikt. Daarbij duidt een verdere verwerking van de persoonsgegevens op een zwaardere privacy-inmenging. Zie rapport nr. 55 (2018) voor een verdere bespreking van deze EHRM-jurisprudentie.

³⁸ *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, nr. 3, p. 202.

³⁹ Zie bijvoorbeeld <https://www.aivd.nl/onderwerpen/werken-met-grote-datasets>.

⁴⁰ Rapport nr. 55 (2018), p. 13.

⁴¹ Artikel 31 Wiv 2017.

⁴² *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, nr. 3, p. 41.

De verplichting tot het houden van aantekening van de uitoefening van een bevoegdheid is niet alleen van belang voor interne controledoelstellingen, maar ook om effectief toezicht door de CTIVD mogelijk te maken. Het kan bovendien een rol spelen bij het uitbrengen van een notificatieverslag.⁴³

De wijze van verslaglegging laat de wetgever open. Hierdoor zijn ook andere vormen dan schriftelijke vastlegging mogelijk. Geautomatiseerde vastlegging (logging) kan als vorm dienen voor het bijhouden van een verslag.⁴⁴

2.8 Tussenconclusie

Op basis van de bovenstaande beschouwing van het wettelijke kader omtrent de verzameling van passagiersgegevens, kunnen de volgende wettelijke vereisten worden geformuleerd:

- De verzameling van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen vindt zijn wettelijke grondslag in de informantenbevoegdheid (artikel 39 Wiv 2017) of de informatieverplichting van de KMar (artikel 94 Wiv 2017).
- Een toets aan het proportionaliteits- en subsidiariteitsbeginsel is vereist bij de inzet van de algemene bevoegdheid (artikel 26 Wiv 2017). Van de uitoefening van de informantenbevoegdheid moet aantekening worden gehouden (artikel 31 Wiv 2017).
- Het bulkdatasetbeleid geeft nader invulling aan de algemene vereisten voor gegevensverwerking in artikel 26 Wiv 2017 met het vereiste van een schriftelijke toets op noodzakelijkheid, proportionaliteit en subsidiariteit. Deze schriftelijke toets bevat de volgende elementen: (1) het concreet maken van het doel, (2) het beschrijven van de noodzaak, en (3) de belangenafweging. Daarbij wordt opgemerkt dat niet meer gegevens mogen worden opgeslagen dan nodig is voor het doel. Ter uitwerking van het noodzakelijkheidsbeginsel wordt dataminimalisatie toegepast.
- Het bulkdatasetbeleid voegt aan de wettelijke vereisten toe dat toestemming is vereist van het hoofd van de dienst of de betrokken minister voor het verzamelen van de dataset, afhankelijk van de aard van de gegevens.
- De gegevens mogen worden verwerkt ten behoeve van de uitvoering van de taken van de AIVD en de MIVD (artikel 8 en 10 Wiv 2017), voor zover wordt voldaan aan de algemene vereisten van gegevensverwerking, o.a. voor een bepaald doel en zover dat noodzakelijk is voor de uitvoering van de taakstelling van de diensten (artikel 18 en 19 Wiv 2017).
- De AIVD en de MIVD hebben de plicht tot samenwerking waarbij de samenwerking kan bestaan uit de verstrekking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen van de AIVD aan de MIVD en andersom (art. 86 lid 2 Wiv 2017).

---

⁴³ *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, nr. 3, p. 50. Overigens hoeft voor het gebruik van traditionele media en openbare publicaties geen verslaglegging plaats te vinden, omdat dit volgens de wetgever een disproportionele administratieve last zou opleveren.

⁴⁴ Zie ook *Kamerstukken II 2016/17*, 35488, nr. 3, p. 50.

3. De verdere verwerking van passagiersgegevens

Medewerkers van de AIVD en de MIVD kunnen passagiersgegevens verder verwerken ten behoeve van hun taakuitvoering.⁴⁵ De Wiv 2017 stelt nadere regels voor deze verwerking van de gegevens.

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de regelgeving omtrent de verdere verwerking van passagiersgegevens. Daarbij zijn uiteraard de algemene vereisten voor de verwerking van gegevens van toepassing, zoals in paragraaf 2.4 is toegelicht. Een zorgvuldige gegevensverwerking wordt nader ingevuld door het beleid omtrent de verwerking van gegevens uit bulkdatasets, de regels omtrent geautomatiseerde data-analyse, de zorgplicht, de verwerking van bijzondere persoonsgegevens, het verwijderen en vernietigen van gegevens, de omgang met gegevens van verschoningsgerechtigden en de zorgplicht. Deze juridische vereisten worden in dit hoofdstuk kort omschreven.

3.1 Algemene vereisten verwerking van gegevens (artt. 18-24 Wiv 2017)

De algemene vereisten voor de verwerking van gegevens zijn toegelicht in paragraaf 2.4. Voor zover het gaat over de verdere verwerking van passagiersgegevens door medewerkers van de diensten, geldt eveneens dat de verwerking van gegevens slechts mag plaatsvinden voor een bepaald doel en voor zover dat noodzakelijk is voor de uitvoering van de taakstelling van de diensten.⁴⁶

Verder moet de verwerking van gegevens door de AIVD en de MIVD op behoorlijke en zorgvuldige wijze plaatsvinden.⁴⁷ Gegevens die worden verwerkt moeten bijvoorbeeld zijn voorzien van een aanduiding van de mate van betrouwbaarheid van de gegevens of een verwijzing bevatten naar het document of bron waar de gegevens van afkomstig zijn.⁴⁸ De betrouwbaarheidsaanduiding kan ook houvast bieden voor de beoordeling van afgeleide gegevens uit bijvoorbeeld een data-analyse of samenvoeging van gegevens.⁴⁹

3.2 De verwerking van gegevens uit bulkdatasets

Zoals in hoofdstuk 2 is beschreven is het beleid van de AIVD en de MIVD met betrekking tot bulkdatasets van toepassing bij de verwerking van de passagiersgegevens, omdat het om grote hoeveelheden gegevens gaat waarbij op voorhand duidelijk is dat het merendeel van deze gegevens niet gerelateerd is aan targets (personen of organisaties) van de dienst. In paragraaf 2.6 is beschreven dat een schriftelijke motivering van de verzameling noodzakelijk is, alsmede – afhankelijk van de aard van de gegevens – toestemming door het hoofd van de dienst of de desbetreffende verantwoordelijk minister.

De ernstige inbreuk op de fundamentele rechten die bij de verwerking van de passagiersgegevens gepaard gaat, noopt tot de toepassing van enkele waarborgen bij de verdere verwerking van de gegevens. Met betrekking tot de verwerking van de gegevens is in het openbare beleid over bulkdatasets vastgelegd dat medewerkers van de diensten een aparte aanvraag moeten doen om toegang te krijgen tot de gegevens in een bulkdataset en medewerkers moeten motiveren waarom zij deze gegevens nodig hebben voor hun taakuitvoering. Medewerkers moeten met andere woorden geautoriseerd worden om toegang te krijgen tot de gegevens.

---

⁴⁵ Art. 1 sub f Wiv 2017. Zie paragraaf 2.4 over de taakstellingen van de AIVD en de MIVD.

⁴⁶ Artikel 18 Wiv 2017.

⁴⁷ Artikel 18 lid 2 Wiv 2017. In rapport 56 (2018) geeft de CTIVD een nadere toelichting wat de waarborgen van noodzakelijkheid, behoorlijkheid en zorgvuldigheid bij de verstrekking van gegevens aan buitenlandse partners inhouden. Zie ook rapport 65 (2019).

⁴⁸ Artikel 18 lid 3 Wiv 2017.

⁴⁹ Zie ook rapport nr. 57 (2018).

Volgens de CTIVD moeten ook andere waarborgen overwogen worden, in het bijzonder met betrekking tot interne controlemechanismen. In rapport nr. 55 (2018) heeft de CTIVD vastgesteld dat in het kader van een zorgvuldige gegevensverwerking in de context van op internet door derden aangeboden bulkdatasets de vastlegging van een handeling met betrekking tot de gegevens in bulkdatasets met *logging* moet plaatsvinden en aan de hand daarvan geautomatiseerde rapportages moeten worden opgesteld ten behoeve van interne controle van de diensten en externe controle van de CTIVD.⁵⁰ Deze bepaling kan ook worden gezien als een uitwerking van de zorgplicht (zie paragraaf 3.7).

Daarnaast moet overwogen worden of de toegang tot de passagiersgegevens verder moet worden beperkt. Dat is afhankelijk van de operationele noodzaak de gegevens te gebruiken, in verhouding tot de inbreuk op de fundamentele rechten die voor de betrokkenen plaatsvindt. In rapport nr. 55 (2018) achtte de CTIVD de toegang van de medewerkers tot reeds geraadpleegde gegevens en het interne toestemmingsmechanisme rechtmatig.

3.3 Geautomatiseerde data-analyse (art. 60 Wiv 2017)

De AIVD en de MIVD zijn bevoegd om geautomatiseerde data-analyse toe te passen op de verzamelde passagiersgegevens.⁵¹ De geautomatiseerde data-analyse bestaat in het onderhavige onderzoek uit de vergelijking van bestanden op geautomatiseerde wijze.⁵²

De diensten zijn ook bevoegd tot andere vormen van geautomatiseerde data-analyse, zoals het doorzoeken van gegevens aan de hand van profielen of met oog op het vaststellen van bepaalde patronen.⁵³ In de wetsgeschiedenis staat dat als de diensten nieuwe technieken voor geautomatiseerde data-analyse inzetten dat gepaard moet gaan met een voorafgaande verkenning van de mogelijkheden van de nieuwe techniek en voor- en nadelen, inclusief de mogelijke privacyrisico's.⁵⁴ Ook zijn bij geautomatiseerde data-analyse de gegevensverwerkingsbepalingen onverminderd van toepassing, zoals de verwerking van gegevens voor een bepaald doel en voor zover dat noodzakelijk is voor de uitvoering van de taakstelling van de diensten. Verder moet de verwerking van gegevens door de AIVD en de MIVD op behoorlijke en zorgvuldige wijze plaatsvinden.⁵⁵ Het ligt daarbij voor de hand dat bij een grootschalige data-analyse op passagiersgegevens ook de vastlegging en *logging* van de verwerkingen op orde zijn ten behoeve van interne controle en controle door de CTIVD op rechtmatigheid van de gegevensverwerkingen die daarbij plaatsvinden (artikel 18-24 Wiv 2017).

De toepassing van geautomatiseerde data-analyse is niet aan toestemmingsvereisten verbonden, voor zover het geen geautomatiseerde data-analyse van gegevens uit onderzoeksopdrachtgerichte-interceptie ter identificatie van personen en organisaties betreft. Voor zover de geautomatiseerde data-analyse van passagiersgegevens niet wordt gecombineerd met de gegevens afkomstig uit onderzoeksopdrachtgerichte-interceptie, is geen sprake van toepassing van de bijzondere bevoegdheid voor geautomatiseerde data-analyse.⁵⁶ Het is niet toegestaan maatregelen te bevorderen of te treffen uitsluitend op basis van de resultaten van een geautomatiseerde data-analyse. Daarbij is een menselijke tussenkomst vereist.⁵⁷

---

⁵⁰ Zie rapport nr. 55 (2018), p. 18 en p. 22.

⁵¹ Artikel 60 lid 1 sub d Wiv 2017.

⁵² Zie artikel 60 lid 2 sub a Wiv 2017.

⁵³ Zie artikel 60 lid 2 sub b en c Wiv 2017.

⁵⁴ *Kamerstukken II* 2016/17, 34588, nr. 3, p. 132.

⁵⁵ Artikel 18 Wiv 2017.

⁵⁶ Artikel 50 lid 1 sub b jo artikel 60 Wiv 2017.

⁵⁷ Artikel 60 lid 3 Wiv 2017.

3.4 Bijzondere persoonsgegevens (art. 19 Wiv 2017)

Bijzondere persoonsgegevens mogen in beginsel niet worden verwerkt, tenzij dat onvermijdelijk is (19 lid 4 Wiv 2017). Het gebruik van de term 'onvermijdelijk' geeft hierbij aan dat er een zwaardere toets geldt dan bij de eerste aangehaalde algemene noodzakelijkheidstoets uit artikel 18 lid 1 Wiv 2017.⁵⁸

Bijzondere persoonsgegevens zijn gegevens over iemands godsdienst of levensovertuiging, ras, lidmaatschap van een vakvereniging, gezondheid en seksuele leven.⁵⁹ Het onderhavige onderzoek richt zich op API-gegevens die op grond van richtlijn 2004/82/EG worden verzameld. In de richtlijn is een limitatieve lijst opgenomen van de gegevens die door de luchtvaartmaatschappijen moeten worden opgeslagen. Deze lijst beperkt dan ook de soort gegevens die de AIVD en de MIVD van de KMar ontvangen. De gegevens zoals genoemd in de lijst bevatten geen bijzondere persoonsgegevens.

3.5 Verwijderen en vernietigen (art. 20 Wiv 2017)

Gegevens die op basis van een algemene bevoegdheid, zoals de informantenbevoegdheid zijn verzameld, moeten worden verwijderd als zij hun betekenis hebben verloren.⁶⁰ Dat is het geval wanneer de gegevens niet meer relevant zijn voor de taakuitvoering van de diensten. Verwijderen betekent dat de gegevens niet toegankelijk zijn voor het reguliere proces (de taakuitvoering van de diensten). Het is mogelijk de gegevens weer toegankelijk te maken, als de gegevens weer actueel zijn geworden ten behoeve van de taakuitvoering van de diensten. Verwijderde gegevens moeten worden vernietigd, tenzij wettelijke regels omtrent bewaring daarbij in de weg staan, in het bijzonder de Archiefwet 1995.

De Wiv 2017 stelt aldus geen absolute uiterlijke bewaartermijn verplicht voor gegevens die met een algemene bevoegdheid zijn verzameld. Echter, in de context van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen die in bulk worden verzameld, moet op grond van het bulkdataset beleid de betekenis van de gegevens wel periodiek worden gecontroleerd. In het beleid omtrent bulkdatasets van de diensten is aangegeven dat de AIVD en de MIVD nagaan of de bulkdataset nog altijd noodzakelijk is voor het doel waarvoor deze is verzameld.⁶¹ Deze evaluatie moet raadpleegbaar zijn door de CTIVD.

3.6 Inzet jegens advocaten en journalisten (art. 30 Wiv 2017)

De Wiv 2017 bevat specifieke regels over de inzet van bijzondere bevoegdheden met betrekking tot journalisten en advocaten. De rechtbank Den Haag moet toestemming geven als de inzet jegens een journalist kan leiden tot 'de verwerving van gegevens inzake de bron van de journalist'.⁶² De rechtbank Den Haag moet eveneens toestemming geven als de inzet van een bijzondere bevoegdheid ingezet wordt op een advocaat en deze uitoefening 'kan leiden tot de verwerving van gegevens die betrekking hebben op de vertrouwelijke communicatie tussen een advocaat en diens cliënt'.⁶³

Deze bepalingen uit de Wiv 2017 zien echter op het verzamelen van gegevens door de inzet van een bijzondere bevoegdheid en niet op het verzamelen van gegevens door de inzet van een algemene bevoegdheid. In de context van de verwerking van passagiersgegevens ligt het niet voor de hand dat diensten gegevens verwerken van vertrouwelijke communicatie van een advocaat en diens cliënt of dat de gegevensverwerking leidt tot het achterhalen van de gegevens inzake de bron van een journalist.

---

⁵⁸ *Kamerstukken II 2016/17*, 34588, nr. 3, p. 34.

⁵⁹ De 'politieke gezindheid' van personen wordt in de Wiv 2017 niet als gevoelig persoonsgegeven aangemerkt.

⁶⁰ Artikel 20 Wiv 2017.

⁶¹ Zie ook rapport nr. 55 (2018), p. 23

⁶² Artikel 30 lid 2 Wiv 2017.

⁶³ Artikel 30 lid 3 Wiv 2017.

3.7 Zorgplicht (art. 24 Wiv 2017)

Het hoofd van de AIVD of de MIVD is verantwoordelijk voor de toepassing van technische, personele en organisatorische maatregelen voor een rechtmatige gegevensverwerking.⁶⁴ De bevordering van de kwaliteit van de gegevensverwerking voor een rechtmatige gegevensverwerking is een nieuwe bepaling ten opzichte van de oude Wiv 2002. De zorgplicht vraagt nadrukkelijk meer van de AIVD en de MIVD dan het slechts het invoeren van de verplichtingen die de wet hen oplegt bij onder meer de verzameling, analyse en het feitelijk gebruik van de gegevens door medewerkers van de diensten.⁶⁵

De zorgplicht met betrekking tot de verwerking van gegevens houdt onder meer in dat de beide diensten voortdurend controle hebben op de wijze waarop zij gegevens verwerken en dat zij er zorg voor dragen dat de gegevensverwerking in overeenstemming is en blijft met de daarvoor geldende wettelijke voorschriften (*compliance*). Beleid, procesbeschrijvingen en werkinstructies kunnen daaraan bijdragen, waarbij oog is voor het beleggen van rollen en verantwoordelijkheden.

Voortdurend in controle zijn vereist ook dat de diensten een aantal instrumenten gebruiken dat hun (centraal) zicht geeft op de werking van processen en systemen van gegevensverwerking en hen daardoor in staat stelt risico's te signaleren en tijdig maatregelen te nemen.

3.8 Tussenconclusie

Op basis van de bovenstaande beschouwing van het wettelijke kader omtrent de verwerking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen, kunnen de volgende wettelijke vereisten worden geformuleerd:

- De verwerking van gegevens moet voor een bepaald doel plaatsvinden en noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de taakstelling van de diensten. De verdere verwerking dient op behoorlijke en zorgvuldige wijze plaats te vinden en de gegevens moeten worden getoetst op betrouwbaarheid en juistheid (artikel 18 en 19 Wiv 2017).
- Bij het gebruik van nieuwe technieken voor geautomatiseerde data-analyse moet een voorafgaande verkenning van de mogelijkheden en o.a. privacyrisico's plaatsvinden (artikel 18 en 24 Wiv 2017).
- Het beleid voor bulkdatasets concretiseert de verplichting tot een zorgvuldige gegevensverwerking door de waarborg van een autorisatie van medewerkers waarvan toegang tot de gegevens noodzakelijk is (artikel 18 en 24 Wiv 2017).
- De verwerking van gegevens dient zodanig te worden vastgelegd dat adequate interne controle en effectief extern toezicht mogelijk is (artikel 18 en 24 Wiv 2017).
- Gegevens die niet van betekenis zijn, worden verwijderd en vernietigd tenzij wettelijke regels omtrent bewaring daaraan in de weg staan (artikel 20 Wiv 2017). Het beleid voor bulkdatasets schrijft voor dat de diensten periodiek nagaan of een eerder verworven dataset nog altijd noodzakelijk is voor het behalen van het doel waarvoor deze is verworven.
- De zorgplicht met betrekking tot de verwerking van gegevens houdt in dat de diensten beleid, procesbeschrijvingen en werkinstructies hebben die een vertaling van de wettelijke vereisten naar de praktijk vormen. Het gehele proces van verwerking dient zodanig te zijn ingericht dat interne controle en effectief extern toezicht mogelijk is (artikel 24 Wiv 2017).

⁶⁴ Artikel 24 lid 2 onder a Wiv 2017.

⁶⁵ Zie ook rapport nr. 59 (2018), p. 7.

4. Samenvatting van wettelijke vereisten

Op basis van het toetsingskader komt de CTIVD tot de volgende vereisten bij de verzameling en de verdere verwerking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen:

- De gegevens mogen worden verzameld en verder worden verwerkt ten behoeve van de uitvoering van de taken van de AIVD en de MIVD (artikel 8 en 10 Wiv 2017).
- Het verzamelen van passagiersgegevens vindt zijn wettelijke grondslag in de informantenbevoegdheid (artikel 39 Wiv 2017) of de informatieverplichting van de KMar (artikel 94 Wiv 2017).
- De AIVD en de MIVD hebben de plicht tot samenwerken waarbij de samenwerking kan bestaan uit de verstrekking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen van de AIVD aan de MIVD (art. 86 lid 2 Wiv 2017).
- De verwerking van gegevens moet voor een bepaald doel plaatsvinden en noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de taakstelling van de diensten. De verdere verwerking dient op behoorlijke en zorgvuldige wijze plaats te vinden en de gegevens moeten worden getoetst op betrouwbaarheid en juistheid (artikel 18 en 19 Wiv 2017).
- Een toets aan het proportionaliteits- en subsidiariteitsbeginsel is vereist bij de inzet van de algemene bevoegdheid (artikel 26 Wiv 2017). Van de uitoefening van de informantenbevoegdheid moet aantekening worden gehouden (artikel 31 Wiv 2017).
- Het bulkdatasetbeleid geeft nader invulling aan de algemene vereisten in artikel 26 Wiv 2017 met het vereiste van een schriftelijke toets. Dit document bevat de volgende elementen: (1) het concreet maken van het doel, (2) het beschrijven van de noodzaak, en (3) de belangenafweging. Daarbij wordt opgemerkt dat niet meer gegevens mogen worden opgeslagen dan nodig is voor het doel. Ter uitwerking van het noodzakelijkheidsbeginsel wordt dataminimalisatie toegepast.
- Het bulkdatasetbeleid voegt aan de wettelijke vereisten toe dat toestemming is vereist van het hoofd van de dienst of de betrokken minister voor het verzamelen van de dataset, afhankelijk van de aard van de gegevens.
- Bij het gebruik van nieuwe technieken voor geautomatiseerde data-analyse moet een voorafgaande verkenning van de mogelijkheden en o.a. privacyrisico's plaatsvinden (artikel 18 en 24 Wiv 2017).
- Het beleid voor bulkdatasets concretiseert de verplichting tot een zorgvuldige gegevensverwerking door de waarborg van een autorisatie van medewerkers waarvan toegang tot de gegevens noodzakelijk is (artikel 18 en 24 Wiv 2017).
- De verwerking van gegevens dient zodanig te worden vastgelegd dat adequate interne controle en effectief extern toezicht mogelijk is (artikel 18 en 24 Wiv 2017).
- Gegevens die niet van betekenis zijn, worden verwijderd en vernietigd tenzij wettelijke regels omtrent bewaring daaraan in de weg staan (artikel 20 Wiv 2017). Het beleid voor bulkdatasets schrijft voor dat de diensten periodiek nagaan of een eerder verworven dataset nog altijd noodzakelijk is voor het behalen van het doel waarvoor deze is verworven.
- De zorgplicht houdt in dat de diensten beleid, procesbeschrijvingen en werkinstructies hebben die een vertaling van de wettelijke vereisten naar de praktijk vormen. Het gehele proces van verwerking dient zodanig te zijn ingericht dat interne controle en effectief extern toezicht mogelijk is (artikel 24 Wiv 2017).

Oranjestraat 15, 2514 JB Den Haag
Postbus 85556, 2508 CG Den Haag

T 070 315 58 20

E info@ctivd.nl | www.ctivd.nl